

hallinde inşa edilen ilk kısımdır. Halen yerinde Santa Maria Kilisesi'nin yükseldiği Saray Mescidi ile (el-Mescidü'l-Kebir / la Mezquita Real) karşısındaki hamam da aynı emîr tarafından yaptırılmıştır. İdarî ve adlî meselelerin görüşüldüğü Meşveret Salonu (Maxuar) ve Komares Kasrı'ndaki (Palacio de Comares) hamam ise I. İsmâil dönemine (1314-1325) aittir.

Elhamra'nın bugün ayakta kalan bölümlerinin en büyük kısmı I. Yûsuf (1333-1354) ve Ganî-Billâh V. Muhammed (1354-1359, 1362-1391) tarafından inşa ettirilmiştir. Sur boyunca dizilen Komares Kulesi (Torre de Comares), Kadı Kulesi (Torre de Kadi), Tepeler Kulesi (Torre de Picos), Cârîye Kulesi'nin (Torre de Cautiva) mimari özellikleri ve tezyinatı, Adalet Kapısı'nın ise (Puerta de Justicia) 749 (1348) tarihli kitâbesi, bunların I. Yûsuf döneminde Elhamra'ya katılan eserler olduğunu göstermektedir. Aynı döneme ait diğer bir eser de Elhamra tepesinin güneyinde bulunan ve Adalet Kapısı'na olan benzerliğiyle dikkat çeken Puerta de Siete Suelos adlı kapıdır. Bu sayılanlara ilâve olarak saray hamamının yeniden inşası ve Ebû'l-Haccâc Kulesi'nin (Torre de Abul Hachach) yapımına başlanması da I. Yûsuf'a nisbet edilmektedir. I. Yûsuf'tan sonra tahta çıkan oğlu V. Muhammed, Kastilya Kralı Pedro ile imzaladığı uzun süreli bir barış antlaşmasından faydalanarak bir taraftan babasının başlattığı Ebû'l-Haccâc Kulesi'ni tamamlamış, diğer taraftan da Elhamra'nın iki önemli birimi olan Aslanlar Avlusu ile (Patio de los Leones) Komares Kasrı'nı inşa ettirmiştir; bu arada I. İsmâil'in Meşveret Salonu da elden geçirilmiştir. V. Muhammed'den sonra Elhamra'daki mimarlık faaliyetlerinde bir duraklama döneminin başladığı görülmektedir. Bunda, Nasrîler'in içeride ve dışarıda birtakım ciddi problemlerle karşı karşıya gelmelerinin ve bu durumun iç istikrarı sarsmasının büyük payı vardır. Nitekim bütün XV. yüzyıl boyunca Elhamra'ya eklenen tek bina, VII. Muhammed'in (1392-1408) yaptırdığı Prensesler Kulesi'nden (Torre de las Infantas) ibarettir.

Elhamra, Kastilya Krallığı'nın 1491'de başlattığı sıkı muhasara sonucu 3 Ocak 1492 tarihinde son Nasrî emîri Ebû Abdullah Muhammed b. Ali tarafından Gırnata şehriyle birlikte İspanyollar'a teslim edilmeye kadar geçirdiği iki asırlık tarihi boyunca hiç düşman istilâsına uğramamıştır. Zaptedildiği gün ise kardinal Pedro de Mendoza, Elhamra'nın el-

Kasaba bölümünde bulunan Gözetleme Kulesi'ne (Torre de la Vela) ünlü gümüş haçı dikerek İspanya'da İslâm hâkimiyetinin tamamen son bulduğunu ilân etti. İspanya tarihinde "Katolik krallar" adıyla bilinen Ferdinand d'Aragon-Izabella da Castilla çifti, Elhamra'yı "tekerrar fethediş" (reconquista) hareketinin başarıyla noktalanmasını simgeleyen bir zafer alâmeti olarak muhafaza edilmesi için özel bir gayret gösterdiler. Binalar öncelikle devlet himayesine alınıp kraliyet sarayı olarak ilân edildi; bakım ve yönetimiyle de ölümünden sonra sülâlesince sürdürülmek üzere Tendilla Kontu Inigo Lopez de Mendoza görevlendirildi. Bunun arkasından Arap ustalar toplanarak sarayın tamire muhtaç kısımlarının aslına uygun biçimde onarımına başlandı. Daha sonra Kraliçe Juana'nın da aynı hassasiyeti göstererek Granada idarecilerine gönderdiği ve Elhamra'yı muhteşem bir yapı olarak nitelendirdiği 13 Eylül 1515 tarihli bir mektubunda, şehir meclisince toplanan vergilerden bir kısmının sarayın korunması için ayrılmasını istediği görülmektedir.

V. Carlos'un (Şariken) 1526 yılında Granada'ya gelmesi Elhamra için bir talihsizlik olmuştur. Zira bu kral Elhamra'nın içinde Rönesans üslûbunda bir saray yaptırmaya başlamış ve bu arada Komares Avlusu'nun (Patio de Comares) güneyinde bulunan ve bugün Sala de la Berca olarak bilinen Bereket Divanhânesi'nin benzeri bir salonu yıktırıp gerek bu yıkımıyla gerekse üslûbu farklı bir sarayı buraya diktirmekle Elhamra'nın bütünlüğüne büyük bir darbe indirmiştir. Aynı kralın yaptığı diğer bir değişiklik de Mer-sinağaçları Avlusu'na (Patio de Arrayanes) bitişik mescidi kiliseye çevirmiş olmasıdır. Yine V. Carlos döneminde mescidin karşısındaki hamamın da büyük bir bölümü tahrip edilmiş ve bu tahribatın izleri ancak 1934 yılında hamamın aslına uygun biçimde rekonstrüksiyonu yapılırken ortadan kaldırılabilmiştir.

1568-1570 yılları arasında vuku bulan müslüman ayaklanmalarından sonra Elhamra'nın bakımı için ayrılan para miktarında önemli bir azalma meydana geldi ve II. Felipe 1581'de bu kaybı telâfi maksadıyla 6000 duka altını tahsis etti. XVIII. yüzyılın başlarında, Katolik krallar devrinden beri Tendilla Kontluğu'nun sorumluluğunda sürdürülen devlet koruması kaldırılan ve daha sonra bakım için tahsis edilmiş gelirleri kesilen Elhamra, bunun sonucunda çok sayıda yer-

siz yurtsuz kimsenin istilâsına mâruz kaldı. Her ne kadar devlet daha sonra yükümlülüklerini tekrar üstlendiyse de yapıya eskisi kadar ilgi göstermedi. 1809 yılında Napolyon'un kuvvetleri Granada'yı işgal ettiklerinde karargâh olarak Elhamra'yı seçtiler. Fransızlar bulundukları süre içerisinde saray kompleksinin bazı yerlerini tamir etmelerine karşılık 1812'de ülkelerine geri dönerken havaya uçurmak maksadıyla bütün kulelere dinamit döşediler. Elhamra'yı yerle bir edecek olan bu teşebbüs, durumu zamanında farkedip dinamit kablolarını kesme cesaretini gösteren bir İspanyol askeri sayesinde kısmen sonuçsuz kalmış ve daha sonra İspanya Krallığı'nın çağrısı üzerine gelen birçok yabancı uzmanın da katkılarıyla zarar gören kısımlar tamir edilmiştir.

1870 yılında Elhamra'nın hukukî statüsü köklü esaslara bağlandı ve millî anıtlardan sayılarak himaye ve bakımı için her yıl devlet bütçesinden muayyen bir payın tahsis edilmesi kararlaştırıldı. 1905'te koruma ve bakımı özel bir komisyona verildi; bu komisyon da 1913 yılında görev ve yetkilerini Halk Eğitimi Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı bir birime devretti. 1985 yılından beri ise Elhamra ile ilgili bütün hizmetler, El Patronato de la Alhambra y Generalife adlı bir kuruluş tarafından yürütülmektedir.

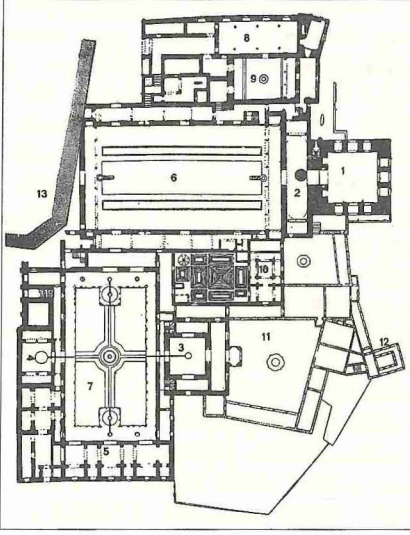
BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hayyân, *el-Muktebes* (nşr. M. Antuna), Paris 1937, s. 63; İbn Sâhibü's-Salât, *Târîhu'l-men bi'l-imâme 'ale'l-müstağ'âfin* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Bağdad 1979, s. 184; İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, IV, 270; L. S. de Lucena, *La Alhambra como fue y como es*, Granada 1935; a.m.f., *La Alhambra Nazari del Siglo XV*, Granada 1975; R. Ford, *Granada*, Granada 1955; M. Abdullah İnân, *el-Âşârü'l-Endelüsiyyetü'l-bâkiye*, Kahire 1381/1961, s. 184-213; A. Gallego y Burin, *Granada: Gia historica y artistica*, Granada 1982; M. Antequera, *The Alhambra y Generalife*, Madrid 1985; A. C. Acedo, *The Alhambra in Detail*, Granada 1989; *Al-Andalus* (ed. J. D. Doods), New York 1992, s. 153-161; Dario Cabanelas Rodriguez, "The Alhambra An Introduction", a.e. s. 127-133; James Dickie (Yaqub Zaki), "The Palaces of the Alhambra", a.e., s. 135-151; W. Irving, *Elhamra: Endülüs'ün Yaşayan Efsanesi* (trc. Veyssel Uysal), İstanbul 1992; P. F. Bargebur, "The Alhambra Palace of the Eleventh Century", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, XIX/34, London 1956, s. 192-258.

MEHMET ÖZDEMİR

□ MİMARİ. Elhamra Sarayı, Gırnata şehrine ve yanından geçen Darro nehri-ne yukarıdan bakan, 736 m. uzunluğunda ve yaklaşık 200 m. genişliğinde yay-

Elhamra Sarayı'nın planı: 1. Elçiler Holü (Taht Odası); 2. İnâyet Holü; 3. İki Kız Kardeş Salonu; 4. İbn Serrâc Salonu; 5. Krallar Salonu (Mahkeme); 6. Havuzlu Avlu; 7. Aslanlı Avlu; 8. Mescid; 9. Mescid Avlusu; 10. Hamam; 11. Daraza Bahçesi; 12. Kraliçenin giyinme odası; 13. Şariken'in sarayı

van bir teppe üzerinde yükselmektedir. Endülüs'ün kendine has kale saraylarının tipik bir örneği olup ana hatlarıyla Emevî ve mülûkût-tavâif devirlerinden gelen tesirlerin birleştirilmesi sonucu sağlanan yeni bir anlayışı temsil eder.

Saray kompleksinin etrafı yüksek ve büyük kulelerle takviye edilmiş güçlü surlarla çevrilidir. Binalar, üzerinde yer aldıkları tepenin konumuna uygun biçimde üç farklı bölüm meydana getirir. En yüksek kısımda emîr ile haremini barındıran saray, tepenin batısında sarayın askerî garnizonu olarak hizmet veren el-Kasaba, doğusunda ise bir asiller mahallesi teşkil eden ve içinde bir kısım idarecilerle esnafın ikamet ettiği şehir kısmı yer alır.

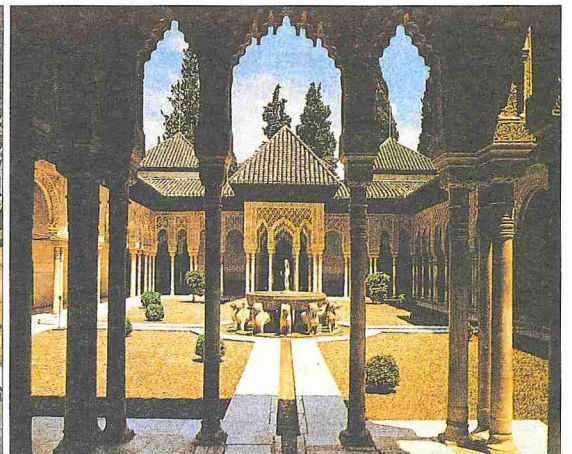
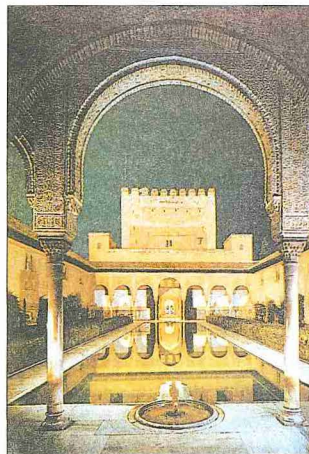
Elhamra'ya asıl şöhretini kazandıran saray bölümü birçok binadan teşekkül etmiş olup bunlardan V. Carlos'un yaptırdığının dışında kalanlar Mersinağaçları Avlusu (Havuzlu Avlu) ve Aslanlar Avlusu adlarını taşıyan iki büyük avlunun etrafında toplanmıştır. Sarayın surların dışına açılan kapısı, hükümdarların burada halkın hukukî meselelerine bakmalarından dolayı Adalet Kapısı adıyla bilinmektedir. Bu tahkimatlı kapıdan sarnıçlar mahalline geçilir. Bu kesimde yer alan V. Carlos'un yaptırdığı yarım kalmış Rönesans üslûbu sarayın yerinde, 1524'te

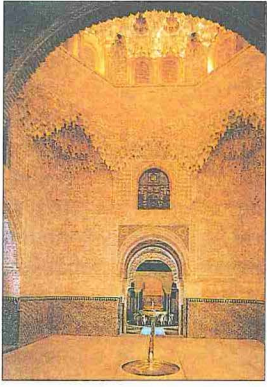
yanan harem bölümü ile bir divanhâne'nin bulunduğu bilinmektedir. Buradan Elhamra Sarayı'nın en eski bölümlerinden olan Mersinağaçları Avlusu'na geçilir; bu avlu uzun bir dikdörtgen şeklinde olup ortasında aynı biçimde bir havuz bulunmaktadır. Avlunun batısındaki büyük mescid ile çevresindeki bazı mekânlar V. Carlos tarafından kiliseye çevrilmiştir. Bu avludan bir revak aracılığıyla Elçiler Salonu'na girişi sağlayan ve kabul salonu olarak kullanılan İnâyet Holü'ne geçilir. Uzun dikdörtgen şeklindeki bu oda, petekli ve mukarnaslı süslemeye sahip olan sedir ağacından bir kubbeyle örtüldür. Elçiler Salonu adıyla bilinen taht odası, 3 metreye varan kalın duvarlarına açılmış küçük birer oda görünümündeki dokuz büyük penceresiyle Gırnata'ya bakmaktadır; 18 m. yüksekliğinde sedir ağacından yapılmış kubbe bir örtüye sahiptir ve dışarıdan yüksek bir kule izlenimi verir. Tahtadan boyalı bir kornişe oturan kubbe gerçek anlamda bir doğramacılık harikasıdır ve üzerindeki, Mülk süresinde geçen "yedi kat sema" ibaresinden ilham alınarak dizayn edildiği izlenimini vermektedir. Oymalı ve boyalı ahşap kubbenin altındaki mekânın zemini ve duvar kaplamaları mor, yeşil ve turuncunun hâkim olduğu bir renk cümbüşü içindedir. Tezyinatta görülen altın yaldız, sırlı çini ve kırmızı, mavi, sarı gibi sembolik değeri bulunan renkler boyanmış stükoyla sağlanan ihtişam göz kamaştırıcıdır. Çoğu 1590 yılında meydana gelen bir patlama esnasında kırılan, ancak sonradan mevcut örneklerle tamamlanan pen-

cerelerin renkli camları duvarların süpürgelik kısımlarındaki çinilerin desen ve renklerine sahip olup güneş ışıklarını duvar ve taban süslemelerine uygun bir armoniyle yansıtmaktadır. Salonun iki yan duvarında Endülüslü ünlü şair İbn Zemrek'in birer kasidesi göze çarpmakta ve orta kısımda, girişin karşısına rastlayan merkezî nişteki tahtla bütünlük arz etmektedir. Bu salonun altında ise zindan bulunuyordu. Sarayın kuzeydoğusundaki bir kulenin üzerinde yer alan kraliçenin giyim odası ile İnâyet Holü arasında bir galeriyle bağlantı kurulmakta, bu holün önündeki revakın yanında bulunan ve saray hamamının arkasındaki Draza bahçesine bakan aynı isimli cumba vasıtasıyla da sarayın ünlü İki Kız Kardeş Salonu'na (Sala de las dos Hermanas) geçilmektedir. Adını, döşemedeki damarları iki genç kız figürüne benzetilmiş büyük bir mermer bloktan alan salonun duvarları, Endülüs hat sanatının en güzel örneklerinden olan İbn Zemrek'in şiirlerinden alınmış yazılarla tezyin edilmiştir. Hükümdarın özel dairesini teşkil eden bu bölümde yatak odaları bulunmaktadır.

İki Kızkardeş Salonu'ndan büyük bir kapı vasıtasıyla güneyde bulunan, çift sütunlu revaklarla çevrili ünlü Aslanlar Avlusu'na geçilir. Yapımı 1377'de tamamlanan bu avlu Elhamra Sarayı'nın en tanınmış bölümü olup ihtişamı ve güzelliğiyle çok etkileyici bir görünüme sahiptir. Avlunun adı ve şöhreti, ortadaki ağzından sular akan on iki aslan heykelinin taşıdığı çanak şeklindeki fiskiyeli havuzdan gelmektedir. Havuzdan akan sular kanallar vasıtasıyla avluyu çeviren sa-

Havuzlu Avlu ve Aslanlı Avlu'dan birer görünüş

Benî Serrâc
Divanhânesi'nin
içinden
bir görünüşü

lonlara nakledilir. Havuz çanağının üstüne, Endülüs'ün ve özellikle Nasrî hânedanının şiiire verdiği büyük önemin bir örneği olarak çepeçevre şiirler hakkedilmiştir. Avlunun batısında Mukarnaslı Salon (Sala de los Mocarabes), doğusunda Krallar Salonu (Sala de los Reyes), güneyinde de Benî Serrâc Divanhânesi bulunmaktadır. Bu mekânlardan ilk ikisi muhtemelen şölen ve festivaller, üçüncüsü müzikli gece eğlenceleri için kullanılıyordu. Benî Serrâc Divanhânesi'nin üstünü örten kubbe, eteklerindeki on altı küçük pencereden giren ve petek biçimi mukarnaslı tezyinat üzerinde göz kamaştıracak yansımalar yapan gün ışığıyla aydınlatılmıştır. Kubbeye geçiş sekizgen yıldız biçiminde tertiplenmiş ve bununla kubbeye daha güçlü ve etkili bir görünüm kazandırılmıştır. Krallar Salonu adını, tavanında bulunan ve ilk on Nasrî sultanına ait olduğu kabul edilen resimlerden alır; üç büyük pencere ile sarayın bahçesine, iki küçük pencere ile de avluya bakmaktadır. Fonksiyonları açısından Mersinağaçları Avlusu ile müştemilâtı resmî ihtiyaçlara ve merasimlere, Aslanlar Avlusu ile müştemilâtı ise emîrin ve haremının özel ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde düzenlenmiştir. Aslanlar Avlusu'nun doğusunda El Partal adlı başka bir avlu yer almaktadır. Fakat bu avludan bugün geriye sadece havuzu ile doğu cephesi ve hemen bitişiğindeki küçük mescid kalmıştır. Saray kısmının içinde bulunan bir diğer önemli bölüm ise hamamdır. Komares Kasrı'nın doğusunda yer alan hamam, yataklı salon ile bunun altındaki sıcak odalar ve külhan gibi bölümlerden teşekkül etmekteydi.

Elhamra Sarayı'nın göz alıcı tezyinatı açık mekânlarda yalnız alçı, kapalı mekânlarda ise alçı ile karışık çinilerle meydana getirilmiş ve genel süsleme malzemesi büyük ölçüde mermer kullanımıyla takviye edilmiştir. Mermer, alçı ve ah-

şap özenle oyulmuş, süslemeler çeşitli renklerin kullanımı ve altın yaldızın desteğiyle büyük bir ihtişam etkisi verecek biçimde ortaya konulmuştur. Süslemelerin esasını zengin bitkisel motifler teşkil etmekle birlikte bunlarla ustaca kaynaştırılan hat sanatı unsurları da dikkat çekecek boyutlardadır. Bu göz alıcı tezyinat arasında kabartma kemerlerin, sığ nişlerin ve sıkça görülen armaların da önemli bir yeri vardır.

Sarayın içindeki avlularda uygulanan havuz-kanal planlaması ve bu sistemin bitkilerle kaynaştırılması her ne kadar muhteşem bir görüntü arzlemekle birlikte de kompleksin kuzeydoğusundaki Cennetü'l-arif bahçeleriyle aynı adı taşıyan yazlık saray çok daha tabii bir uyum sergilemektedir. Tepenin eteğinde bulunan bu kısım, İslâm bahçe mimarisinin en güzel örneği olarak kabul edilmektedir. Uzun dikdörtgen bir avlunun etrafına sıralanmış binalardan teşekkül eden Cennetü'l-arif Sarayı'nın avlunun iki başına rastlayan kısımları çift katlıdır ve üst katlarında çevreyi seyretmeye uygun üstü kapalı geniş verandalar bulunmaktadır. 1319'da tamamlanan süslemeler asıl sarayinki kadar göz alıcıdır ve yine genellikle alçı üzerine işlenmiş bitkisel motiflerle yazılardan oluşmaktadır. Avlunun ortasında bulunan havuzla su yollarının tamamı karşılıklı ark yapan fiskiyelerle donatılmış ve tepedeki depolardan gelen basınçlı sularla devamlı bir şırıltı sağlanmıştır.

Gırnata şehrine hâkim bir konumda bulunan el-Kasaba, bir üçgen şeklinde etrafını çevreleyen surları, büyük kuleleri ve müstahkem kapılarıyla dikkatli bir şekilde planlanmıştı ve saray garnizonu kışlaları ile bazı resmî görevlilerin dairelerini ve konukları ağırlamak üzere ayrılmış bölümleri ihtiva ediyordu; ayrıca darphâne de buradaydı. Bugün çoğu ayakta olan kulelerin en önemlisi 27 m. yüksekliğindeki Gözetleme Kulesi'dir; 1522'de deprem, 1590'da yakınındaki bir patlama ve 1882'de yıldırım düşmesi sonucu büyük tahribata uğramışsa da restore edilmiş, ancak yapılan restorasyonlar sırasında kısmen aslı şeklini kaybetmiştir. Gırnata'nın hemen hemen tamamının gözlenebildiği kulenin tepesindeki çan, tehlikelere karşı halkı uyarmak için İspanyollar tarafından konulmuştur. Bugün Plaza de las Armas adıyla bilinen meydana resmî görevlilerin evleri, silâhçı ve nalbant dükkânları, askerlerin kullandığı bir hamam, su

sarnıçları, fırın ve zindan gibi yapılar bulunmaktaydı.

Günümüzde birkaç harabe dışında hemen hemen hiçbir şeyi kalmamış olan şehir kısmı ise hamamları, dükkânları, atölyeleri, evleri, cami ve medresesiyle kendine yeterli kuruluşa sahip önemli bir iskân merkeziydi.

BİBLİYOGRAFYA :

L. Torres Balbás, *Alhambra y el-Generalife*, Madrid 1952; E. G. Gomez — J. B. Pareja, *Alhambra: La Casa Real*, Granada 1966; J. Bermudez Pareja, *Alhambra: Generalife y Torres*, Granada 1968; R. Arie, *L'Espagne musulmane au temps des Nasrides (1232-1492)*, Paris 1973; B. P. Maldonado, *Estudios Sobre la Alhambra*, Granada 1975; A. Farras, *Alhambra*, Barcelona 1978; Oleg Grabar, *The Alhambra*, London 1978; A. Arjona Castro, *Andalucia Musulmana*, Madrid 1980; D. Steward, *The Alhambra*, New York 1980; F. Vian, *Alhambra de Granada*, Madrid 1982; *Andalucia Islamica, Textos y Estudios*, Granada 1983, II-III; M. Antequera Garcia, *The Alhambra and the Generalife*, Granada 1983; C. Vines Millt, *Alhambra de Granada, Tres Siglos de Historia*, Madrid 1983; Muhammed Tefvik Belba', "Gırnâta ve Kaşrû'l-hamrâ", *el-Mecelletü't-târîhiyyetü'l-Mişriyye*, XVI, Kahire 1969, s. 67-69; A. Schaade — J. Strzygowski, "Elhamra", *IA*, IV, 233-237; H. Terrasse, "Gharinâta B. — The Alhambra", *EI*² (İng.), II, 1016-1020.

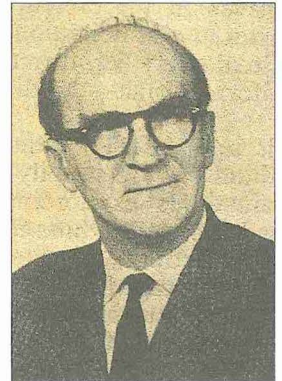
A. ENGİN BEKSAÇ

ELIADE, Mircea

(1907-1986)

Romanyalı
dinler tarihçisi ve yazar.

Bükreş'te doğdu. 1925'te girdiği Bükreş Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra aynı üniversitede hocası Nae Ionescu'nun gözetiminde felsefe alanında, ayrıca Rönesans ve Romen tarihinde uzmanlaştı. Kassimbazar mihracesinin daveti üzerine Kalküta Üniversitesi'nde Surendranath Dasgupta ile birlikte Hint felsefesi alanında çalışmak düşüncesiyle 1928'de Hindistan'a gitti. Burada Sansk-

Mircea
Eliade